

LUND UNIVERSITY

Kvalitetsprogram för lärarutbildningen

Persson, Anders

2007

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Persson, A. (2007). Kvalitetsprogram för lärarutbildningen. Högskolan i Halmstad.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Sektionen för
lärarutbildning

Kvalitetsprogram för lärarutbildningen

Lärarutbildningsnämnden antog 061117 ett dokument (bilaga 1) som beskriver förutsättningar för kvalitetsarbete vid lärarutbildningen i Halmstad. Nedan dras konkreta slutsatser av detta i form av ett kvalitetsprogram för lärarutbildningen.

Kvalitetssystemets mål är att skapa förutsättningar för *rätt kvalitet* inom lärarutbildningen. Då lärarutbildningen är en komplex utbildning med såväl vetenskapliga (högskolelagen), yrkesmässiga och politiska mål (högskoleförordningens examensordning) kan kvalitetsarbetet inte endast handla om att åstadkomma så bra kvalitet som möjligt, utan dessutom måste de olika målen, som ibland är svåröfrenliga, avvägas mot varandra. Kvalitetsprogram beskriver en serie mätningar och insamling av kvalitetsindikatorer, vilka görs fortlöpande och analyseras och tolkas i en rapport som redovisas till lärarutbildningsnämnden.

Mätningar och indikatorer

Kvalitet i lärarutbildningen har flera dimensioner. Lärarutbildningen ska vara en vetenskaplig utbildning, varför dess kvalitet i detta avseende måste synliggöras. Lärandets kvalitet inom läroprogrammet är en annan kvalitetsdimension, liksom den sociala kvaliteten, exempelvis vilka sociala relationer som utbildningens arbetsformer befrämjar. Det finns också anledning att undersöka den ekonomiskt/administrativa kvaliteten och det handlar då om hantering av resurser och effektiviteten i administrativa rutiner. Slutligen bör lärarutbildningens samhällsliga kvalitet synliggöras, bl.a. dess bidrag till arbetsmarknad, samhällsutveckling och till studenternas möjligheter att vara aktörer i samhället. I det följande beskrivs vad slags information som behöver samlas in för att spegla dessa kvalitetsdimensioner.

Kvalitetsdimension	Mätningar och indikatorer
<i>Vetenskaplig kvalitet</i>	<p>Utvärdering av forskningsmiljön med avseende på: gemensam aktivitet inom miljön (exempelvis seminarieverksamhet) samt forskarnas kompetens och aktivitet (publicering, anslag)</p> <p>Beskrivning av utbildningens forskningsanknytning: kurslitteratur, lärarnas vetenskapliga kompetens, examensarbetenas kvalitet</p>
<i>Lärandets kvalitet</i>	<p>Beskrivning av studieresultat: betyg, genomströmning (ur Ladok)</p> <p>Sammanställning av nätbaserade kursvärderingar (som görs efter varje delkurs i lärarprogrammet)</p> <p>Uppföljning av kontrakt mellan lärarutbildningsnämnd och utbildningsanordnare</p> <p>Analys av relevanta resultat i högskolans studentbarometer (som görs vartannat år)</p> <p>Analys av resultat i högskolans studentuppföljning: utbildningsinnehåll i förhållande till arbete tre år efter avslutade studier</p> <p>Beskrivning av utbildningens innehåll i förhållande till högskolelag och examensordningens mål för lärarutbildningen</p>
<i>Social kvalitet</i>	<p>Beskrivning av arbetsformer inom lärarutbildningens kurser</p> <p>Analys av relevanta resultat i högskolans personalbarometer: arbetsmiljö, arbetsklimat, ledning (som görs återkommande)</p> <p>Analys av relevanta resultat i högskolans studentbarometer</p> <p>Beskrivning av studentinflytande och studentdelaktighet i utbildningen</p> <p>Beskrivning av personalinflytande</p> <p>Beskrivning av studentuppföljning inom lärarprogrammet</p> <p>Beskrivning mångfald i utbildningen</p>
<i>Ekonomiskt/ administrativ kvalitet</i>	<p>Beskrivning av resurser i förhållande till lärarutbildningens mål</p> <p>Beskrivning av personalens tillgänglighet</p> <p>Beskrivning av genomsynlighet i ekonomisk redovisning</p> <p>Mätning av effektivitet i studieadministration: rapportering av studieresultat etc.</p> <p>Mätning av effektivitet i inriktningsansvarigas arbete med kursadministration, schema etc.</p>
<i>Samhällelig kvalitet</i>	<p>Analys av högskolans studentuppföljning: utbildningens användbarhet på arbetsmarknaden</p> <p>Undersökning av arbetsgivares syn på lärarutbildningen</p> <p>Beskrivning av rekryteringen till lärarprogrammet med avseende på ålder, kön, etnicitet och utbildningsbakgrund</p> <p>Beskrivning av utbildningens bidrag till samhällsutveckling</p> <p>Utvärdering av verksamhetsförlagd utbildning</p> <p>Utvärdering av lärarutbildningens samverkan i det regionala utvecklingscentrats regi</p>

Ovanstående uppräknings av indikatorer på kvalitet är dels en beskrivning av befintliga mätinstrument, dels en uppräknings av sådana som kommer att utvecklas.

Analys och tolkning

De olika kvalitetsindikatorerna måste analyseras och också ges mening, tolkas, och det kan lämpligen göras inom ramen för en föreställning om vad kvalitet är. Kvalitet kan definieras på olika sätt och främst är det fyra aspekter som har lyfts fram i det kvalitetsarbete som vuxit fram inom den högre utbildningen de senaste 15 åren, nämligen kvalitet som karaktär, prestation, standard och legitimitet.

Kvalitet har för det första att göra med hur någonting *är*, det beskriver en karaktär. Kvalitet handlar, för det andra, också om vad högskolan *gör* eller presterar. Den tredje innebörden av kvalitet är standard och den vilar på att såväl karaktärer som prestationer i olika högre utbildningsinstitutioner, nationellt och internationellt, kan *jämföras* eller göras jämförbara. En fjärde innebörd av kvalitet är *legitimitet* och handlar om att skapa en verksamhet som framstår som legitim för grupper av användare som möter högskolan på en rad olika sätt.

I analysen och tolkningen av kvalitetsindikatorerna relateras de olika kvalitetsdimensionerna till de olika kvalitetsaspekterna, vilket schematiskt kan beskrivas så här:

	Karaktär	Prestation	Standard	Legitimitet
<i>Vetenskaplig kvalitet</i>				
<i>Lärandets kvalitet</i>				
<i>Social kvalitet</i>				
<i>Ek./administrativ kvalitet</i>				
<i>Samhällelig kvalitet</i>				
<i>Vägledande fråga</i>	Vad slags utbildning är lärarutbildningen?	Vad och hur mycket presterar lärarutbildningen?	Hur förhåller sig lärarutbildningen i Halmstad till andra (lärar)utbildningar?	Hur nöjda är olika involverade aktörer och avsnämare?

Rapportering, dialog och utveckling

Rapportering görs i form av en kvalitetsrapport till lärarutbildningsnämnden vartannat år. LNs ordförande ansvarar för att rapporten tas fram. I rapporten redovisas resultatet av de mätningar som gjorts samt analys och tolkningar. Dialog om resultatet förs inom lärarutbildningen och högskolan samt i högskolans kvalitetsråd. I rapporten formuleras också övergripande utvecklingsuppdrag för lärarutbildningen.

Antaget av Lärarutbildningsnämnden 070926.

Anders Persson
fastställt av LN 06120617/11 2006

Kvalitetsarbete vid lärarutbildningen i Halmstad 2007

Föreliggande text syftar till att beskriva förutsättningar för hur kvalitetsarbetet vid lärarutbildningen kan organiseras. Beskrivningen görs mot bakgrund av dels reflektioner över olika aspekter av och perspektiv på kvalitetsbegreppet, dels olika kvalitetsdimensioner. Texten kommer att ligga till grund för formulering av specifika målsättningar beträffande kvalitetsarbetet inom lärarutbildningen.

Avgränsning av kvalitetsarbetet

I många utbildningssammanhang sammanfaller avgränsningen av kvalitetsarbetet med avgränsning av den organisation som utför det arbete vars kvalitet är i fokus. Så är knappast fallet med lärarutbildningen eftersom det är en komplex utbildning, som överskrider flera olika organisationsgränser. Vid Högskolan i Halmstad har lärarutbildningen organiserats så att det finns dels en sektion för lärarutbildning (motsvarar ungefär en institution) som bland annat utgör organisatorisk hemvist för anställda lärare, forskare och administratörer som huvudsakligen arbetar inom lärarutbildningen, dels en lärarutbildningsnämnd som har ett högskoleövergripande ansvar för lärarutbildningen. Sektionen för lärarutbildning svarar mer mot en organisation, avgränsad från omgivningen med särskilt ansvar och särskilda resurser inom dessa gränser, medan lärarutbildningsnämnden mer svarar mot det nätverk som i sin helhet utgör lärarutbildningen. Mot den bakgrunden avgränsar vi kvalitetsarbetet till både lärarutbildningen som organisation och nätverk, både sektion och alla de aktiviteter inom och utom högskolan som utgör lärarutbildningen. Vad detta innebär konkret blir tydligare när vi senare redogör för kvalitetsdimensioner.

Kvalitet i olika perspektiv

I likhet med många andra begrepp som beskriver centrala fenomen kan kvalitet definieras på en rad olika sätt. Ordet kvalitet härrör ur ett ord med betydelsen "hurudan" och när man efterfrågar ett fenomenets kvalitet riktas således intresset mot dess egenskaper.¹ Olika definitioner av kvalitet pekar just på olika egenskaper. En egenskap som brukar framhållas när det gäller den högre utbildningens kvalitet är dess speciella karaktär. En annan egenskap har att göra med prestationer, medan en tredje innebär att egenskaper hos olika enheter jämförs varpå ett normalmått, en standard, kan fastställas. En fjärde kvalitetsaspekt har att göra med legitimitet, vilken blivit allt viktigare under senare år i den högre utbildningens kvalitetsarbete.

Kvalitet som karaktär

Kvalitet har för det första att göra med hur någonting är, det beskriver en karaktär. Inom högre utbildning är det vanligt att i stället för att definiera vad som menas med hög kvalitet, peka på de förutsättningar som

¹ Diskussionen om kvalitetsbegreppet bygger på avsnitten "Kvalitetsbegreppet: karaktär, prestation, standard" och "Mångdimensionell utbildningskvalitet" i *Mångfald i högskolan. Reflektioner och förslag från utredningen om social och etnisk mångfald i högskolan*, SOU 2000:47. Stockholm: Fritzes, som författades av Anders Persson i egenskap av huvudsekreterare i utredningen och på kapitlet "Rätt kvalitet" i Andersson, G. & Persson, A. 2002 *Coaching och handledning av grupper – inom universitets- och högskoleutbildning*. Lund: Studentlitteratur.

ska vara uppfyllda för att den högre utbildningsinstitutionen skall kunna frambringa forskning och utbildning av hög kvalitet. Genom att vara på ett särskilt sätt anses således resultatet av högskolans verksamhet bli av en speciell kvalitet. Som exempel kan här nämnas Strömholms karakteristik av "universitetet som kulturhård" som just är en följd av specifika drag hos universitetsinstitutionen: "...specifika inte i någon strängt exklusiv mening utan helt enkelt så beskaffade att universitet av den oenhetliga, rentav en smula osammanhängande art som vi i dag känner har särskilda förutsättningar att odla dem." (1994: 111). Ett annat exempel finner vi hos förre universitetskanslern Hagström som för det första säger att kvalitet är ett mångtydigt begrepp som han avhåller sig från att försöka definiera och för det andra pekar på att universitet och högskolor måste ha en speciell karaktär för att det ska finnas förutsättningar att åstadkomma det som ska åstadkommas:

"För min del har det varit av avgörande betydelse att försöka definiera vad universitet och högskolor är. Min grundsyn på dem och det som är grunden för vårt kvalitetsarbete är: att universitet och högskolor är autonoma ... att de är professionella organisationer ... att de är självreglerande organisationer ... Det är det enskilda lärosätet som har ansvar för kvaliteten i sin verksamhet och därmed också att klart och explicit ge sin definition av kvalitet." (Hagström 1997: 11)

Inte heller den synen är oomstridd och Bertil Rolf har just pekat på att den främsta skiljelinjen i fråga om den högre utbildningens kvalitet går mellan "...dem som pläderar för utbildningens interna värderingar - vetenskap, kritisk träning eller bildning - och dem som pläderar för att utbildningens kvalitet bestäms av externa värderingar, lokaliserade till det omgivande samhället." (Rolf m.fl. 1993: 176).

Om vi använder ett kvalitetsbegrepp som betonar högskolans speciella karaktär kan vi notera att det gjorts historiska framställningar av den högre utbildningsinstitutionens förändringar, som bl.a. fångar universitetets moderniseringsprocess (Blomqvist 1992; Rothblatt 1997). Sådana processer förvandlar, men utrotar inte helt, gamla karaktärsdrag och resultatet blir att vi på ett närmast arkeologiskt sätt kan frigöra olika "kulturskikt" som överlagras varandra i det moderna universitetet: t.ex. klassisk bildning, kritiskt vetenskapligt tänkande samt politisk och ekonomisk nytta - vilka i den nu existerande högre utbildningsinstitutionen blandas på ett spänningsfyllt (och ibland spännande) sätt.

Framställningar av den just nu pågående postmoderna förändringen av den högre utbildningen handlar också i hög grad om en karaktär i förändring. Ritzer (1998) beskriver t.ex. framväxten av ett *McUniversity* som kännetecknas av att det är starkt influerat av konsumtionism, både i betydelsen att kunskap framställs som en vara som konsumeras och att verksamheten kundorienteras. Ritzer hänvisar bl.a. till attitydundersökningar bland studenter vid amerikanska universitet och högskolor som visar att studenterna inte ser själva utbildningen som studentlivets centrala aspekt, att studenterna vill att universiteten ska fungera på ungefär samma sätt som banker eller snabbmatsrestauranger och att det effektivt ska tillhandhålla tjänster. Studenterna närmar sig med andra ord den högre utbildningen som kunder med intresse för bra service, låga kostnader och bra utbildning. Liknande kundorientering finns bland svenska studenter, vilket bl.a. framgår av det arbete för ökat studentinflytande som präglade den senare delen av 1990-talet och där, bland annat, studenterna försökt öka sitt inflytande genom att förvandla sig till kunder (Persson 1998).

Övergången till ett massutbildningssystem utsätter den högre utbildningens karaktär för ett förändringstryck som bl.a. tar sig uttryck i spänningar såväl vad gäller utbildningens innehåll som form men också vad gäller studenternas studiemotiv och lärarnas arbete. Karaktärsförändringen speglas bl.a. i en

diskussion där det varnas för sjunkande kvalitet men också en diskussion om den högre utbildningens förhållande till snabba förändringar i samhället.

Kvalitet som prestation

Kvalitet handlar om karaktär, vad den akademiska institutionen *är*, men också om vad högskolan *gör* eller presterar. Prestationsaspekten satte sin prägel på 1990-talets utvärderingsverksamhet inom högskolan, trots att de kvalitetsbedömningar som Högskoleverket gjorde av samtliga universitet och högskolor kring mitten av 1990-talet initialt och åtminstone till det yttre handlade om kvalitets*arbetet* och följaktligen var inriktade på att belysa vad högskolan hade för planer för att förbättra kvaliteten, snarare än prestationernas kvalitet. Kvalitetsbedömningarna svarar väl mot den internationella trend inom vars ram det utvecklats instrument som gör organisationer såväl mer genomskinliga som ansvariga för sina prestationer.

Kvalitetsbedömningar som gäller prestationer kan göras på olika sätt, centralt är dock att de görs i förhållande till något slags kriterier. Dessa kan avspegla utbildningspolitiska mål för verksamheten, vara resultat av s.k. självvärderingar eller utgöras av mål för den förändringsriktning som t.ex. myndigheter vill att verksamheten ska ha. De kan göras i förhållande till kriterier som bestämts i termer av "bra och dåligt" av den typ som Bowden & Marton nämner när de beskriver olika områden där ett universitets kvaliteter kan bedömas: ledning; examinerade studenters anställningsbarhet; arbetsklimat; lärandets karaktär; forskningsprofil; avnämrankontakter och andra samhällrelaterade kriterier (1998: 214). Kriterierna avspeglar de tre stora uppgifter som universitet och högskolor har idag: forskning, utbildning och samhällsservice.

Ett prestationsinriktat sätt att uppfatta kvalitet som utvecklats inom organisationer som producerar varor och tjänster på marknader är följande: "Kvaliteten på en produkt (vara eller tjänst) är dess förmåga att tillfredsställa, eller helst överträffa, kundernas behov och förväntningar." (Bergman & Klefsjö 1995: 17). För att inte bli alltigenom subjektivt kundorienterad - kvaliteten hos en vara eller tjänst riskerar ju med ovanstående definition att bli beroende av kundens förnöjsamhet - kompletteras definitionen med kvalitetsdimensioner hos varor och tjänster. Bland varornas kvalitetsdimensioner nämner Bergman & Klefsjö prestanda, felfrihet, miljövänlighet och en rad andra aspekter som antas påverka kundtillfredsställelsen. Kvalitetsdimensioner hos tjänster är t.ex. tillgänglighet, trovärdighet och kommunikationsförmåga.

Detta kund- och produktionsorienterade kvalitetstänkande har delvis satt sin prägel på kvalitetsdiskursen inom den högre utbildningen under 1990-talet och Bertil Rolf har ingående diskuterat dess tillgångar och problem (Rolf m.fl. 1993: 132 ff). Bland tillgångarna nämns att kundorienteringen kan leda till ett större studentinflytande över utbildningen och att den kan göra att uppmärksamheten riktas mot vissa aspekter av kvalitet som annars kanske inte skulle uppmärksammas. Bland problemen nämns bl.a. att det är oklart vem kunden är inom den högre utbildningen. Är det studenterna, arbetsmarknaden, samhället eller utbildningspolitikerna? Om man skulle fastna för att det är samtliga kan det vara svårt att uppfylla kundernas behov och förväntningar och man hamnar förmodligen i det slags kompromissande och spänningar mellan olika intressen som redan kännetecknar dagens högre utbildning. Ett allvarigare problem är dock att vad Rolf kallar en "existentiellt orienterad utbildningssyn" sidoordnas av kundorienteringen:

"Om utbildning utformas utifrån ett marknadsperspektiv när den framgång genom att ge folk vad de vill ha. ... Men utbildning kan också syfta till att förädla en människa. Dess syfte blir att höja de krav en människa ställer på sig själv och att peka ut en riktning för henne att möta de högre kraven." (Rolf m.fl. 1993: 141 f)

Inom ramen för en prestationsorienterad kvalitetssyn skulle man försöka kvantifiera dessa men kanske i synnerhet andra aspekter av utbildningen. Kända sådana kvantifieringar som ibland anses säga något om kvaliteten är examinationsfrekvens och genomströmningshastighet. De säger uppenbart något om effektiviteten och kan också säga något om kvaliteten - beroende på hur den definieras. En utbildning med låg examinationsfrekvens kan anses ha låg kvalitet men, å andra sidan, skulle den låga frekvensen också kunna bero på alltför högt ställda kvalitetskrav. Här är det viktigt att ständigt påminna om skillnaden mellan produktion av ting och utbildning av människor. Utbildning är inte en industriell produktionsprocess:

"Utbildaren arbetar med ett levande material som har förmåga att definiera sig själv, den institution där utbildningen bedrivs och de mål den syftar till. Människor är inte ett homogent material som pressas, bockas och lackeras i utbildningsprocessen. Det är inte öppet för bilplåten att bestämma om den vill bli en sportkupé eller en kombi, en Honda eller Mazda. Men självinsikt eller självbedömning är ett rimligt mål för högre utbildning." (Rolf m.fl. 1993: 135)

Det studentens medaktörskap som det har talats mycket om inom högre utbildning innebär att denna skillnad bejakas och det måste starkt understrykas att kvaliteten i utbildningen i hög grad påverkas av studentens egen prestation, vilken i sin tur kan påverkas av faktorer såsom studiemotivation, valmöjligheter, lärarens undervisning och studentens bakgrund.

Kvalitet som standard

Den tredje innebörden av kvalitet är standard och den vilar på att såväl karaktärer som prestationer kan jämföras eller göras jämförbara. Företeelser som är olika kan jämföras under förutsättning att den måttstock som används är så pass elastisk att variationer utanför på förhand uppsatta ramar vägs in. Detta är dock ett besvärligt kapitel, varför det också finns ett starkt standardiserande element i kvalitetsbedömningar som utgår från någon form av normalmått.

Kvalitet som standard och som samtidig standardisering är synnerligen påtagligt inom det system för kvalitetscertifiering som kallas ISO, vilket betyder *Internationella standardiseringsorganisationen* - den organisation som arbetar med internationell standardisering och som givit namn åt den kvalitetsteknik som kallas ISO 9000. Det är ett system för kvalitetsstyrning som är kund- och effektivitetsorienterat. Certifieringen är starkt ritualiserad och kan i princip liknas vid högre examinationer inom universiteten. Följaktligen hängs också det påtagliga resultatet av båda ritualerna, diplomaten, på det ISO-certifierade företagets respektive den nydisputerade doktors vägg. Ritualen producerar med andra ord en kvalitetsstämpel, ett standardbevis. I en kritisk granskning från insidan (*Från ISO 9000 till TQM 1995*) framhålls att 2/3 av de certifierade företagen anser sig ha fått ut vad de förväntade av ISO 9000-arbetet. Bland dem som menar att arbetet inte svarat upp mot förväntningarna menar några att arbetet haft en rad negativa konsekvenser, av vilka en del beskriver själva standardiseringens avigsidor: för lång genomloppstid, för mycket pappersarbete, liten flexibilitet, besvärligt att ändra rutiner, ingen hjälp i vardagen (det anges flera problem men just de nämnda är faktiskt sådana som ibland också nämns när det gäller en del av universitetens kvalitetscertifierade doktorer!).

Kvalitet som standard innebär att ett normalmått används som kriterium vid bedömning. I detta kan naturligtvis också ligga en stor effektivitetsvinst i själva bedömningsarbetet: att använda ett kontextoberoende instrument är arbetsbesparande. Samtidigt kan detta innebära en stor orättvisa i bedömningen, vilket kan illustreras med de outputsystem för kvalitetsbedömning som från tid till annan förs fram. Det sägs t.ex. ibland att kandidat- eller magisteruppsatser eller doktorsavhandlingar är

överblicks indikatorer på en utbildnings kvalitet. Det ligger mycket i det då dessa examensarbeten i någon mening förkroppsligar hela utbildningen. Samtidigt kan det diskuteras vad de egentligen mäter? Mäter de studenturvalet? Ett effektivt sällningsystem? Studenternas bakgrund? Mäter de kvaliteten i den tidigare utbildningen? Kvaliteten i handledningen? Den tid som studenten investerat i examensarbetet? Vidare är andelen som faktiskt slutför ett examensarbete, i förhållande till antalet som påbörjat arbetet, i många fall liten och det reser frågor om vad som är god kvalitet: ett litet antal prestationer med X andel topprestationer eller ett stort antal prestationer med Y andel topprestationer?

Standard förefaller vara ett inslag i allt kvalitetstänkande. I den industriella produktionens "nollfelsstrategi" är standardisering ett centralt inslag. I kundorienterat kvalitetstänkande är det närmast marknaden som är standardisator och bestämmande för vad kunden kan förvänta sig. Men även inom den högre utbildningens professionella organisationer är standard tungt vägande. Hagström (1997) definierar just den autonoma, professionella och självreglerande organisationen med hänvisning till etableringen av ett slags standard: "De har system som ständigt ger styrsignaler om rätt färdriktning..." och Rolf har hävdat att det utmärkande för professionell autonomi just består i "...rätt, makt och möjlighet att upprätta, utveckla och bevara en kvalitetsstandard enligt vilken de egna prestationerna bedömes." (Rolf m.fl. 1993: 118 f). Autonomi, och följaktligen upprätthållandet av en standard, är nyckeln till att förstå kvalitet inom vetenskap och professioner, skriver han också.

Kvalitet som legitimitet

I det kvalitetsarbete som utvecklats sedan början av 1990-talet förefaller lärosätena ha varit särskilt känsliga för studenternas idéer och åsikter om verksamhetens kvalitet. I hög grad har ett kundtänkande kommit att prägla kvalitetsarbetet, där många lärosäten exempelvis satt studenterna i centrum snarare än det som tänks hända med studenterna inom ramen för utbildningen. Studenterna har på det viset fått inflytande över verksamheten, men främst då som just kunder. Kundens utanförskap i förhållande till verksamhetens grundfrågor har därmed tagits för givet: verksamheten består men studentgenerationer kommer och går.

Kvalitet som legitimitet handlar om att skapa en verksamhet som framstår som legitim för grupper av användare som möter högskolan på en rad olika sätt. I snäv bemärkelse handlar kvalitet som legitimitet om nöjda kunder och kvalitet kan då definieras som "Kvaliteten på en produkt (vara eller tjänst) är dess förmåga att tillfredsställa, eller helst överträffa, kundernas behov och förväntningar." (Bergman & Klefsjö 1995: 17). Delvis handlar denna kvalitetsaspekt om vilka intryck olika aktörer – studenter, avnämare, doktorander, personal – har av högskolans verksamhet och den mäts ofta med hjälp av s.k. barometrar. Här blir det således viktigt för högskolan att inte endast "producera" bra, utan att också försöka styra dessa aktörers intryck av verksamheten.

Om vi vidgar perspektivet går det att koppla kvalitet som legitimitet till den mycket motsägelsefulla ställning som institutioner har i det som brukar kallas sen- eller postmoderna samhällen. I sådana samhällen finns ofta en misstro mot etablerade institutioner samtidigt som det finns en tilltro till vad dessa institutioner skulle kunna åstadkomma. Vidare har flera professioner som utbildas vid universitet och högskolor varit ifrågasatta under lång tid, både i kunskapsmässigt och etiskt avseende (om detta se exempelvis Schön 1983), samtidigt som många yrkesgrupper genom professionalisering velat professionens status. Utbildningssystemet är en institution som fått se sig ifrågasatt när det gäller såväl kunskapsbildning, rekrytering, etik, social och etnisk mångfald som professionsutbildning, samtidigt är förväntningarna i samhället på vad utbildningssystemet kan åstadkomma mycket höga. Det är i pendelrörelsen mellan misstro och tilltro som det blir viktigt för den högre utbildningen att aktivt arbeta

med att styra andras intryck och att börja mäta kvalitet på ett sätt som göra att man kan tala om kvalitet som legitimitet.

Fyra aspekter i kvalitetsarbetet

De fyra kvalitetsaspekterna tydliggör olika sätt att se på och mäta kvalitet. I verkligheten hänger de samman på olika sätt. Hur högre utbildningsinstitutioner presterar sammanhänger exempelvis med deras karaktär. De standarder för goda prestationer som utvecklas påverkas i hög grad också av institutionernas karaktär, samtidigt som standarder rimligen endast kan fastställas med hjälp av mätning av kvantifierbara prestationer. Att de högre utbildningsinstitutionerna är på visst sätt och att de presterar bättre eller sämre än andra påverkar vidare deras legitimitet.

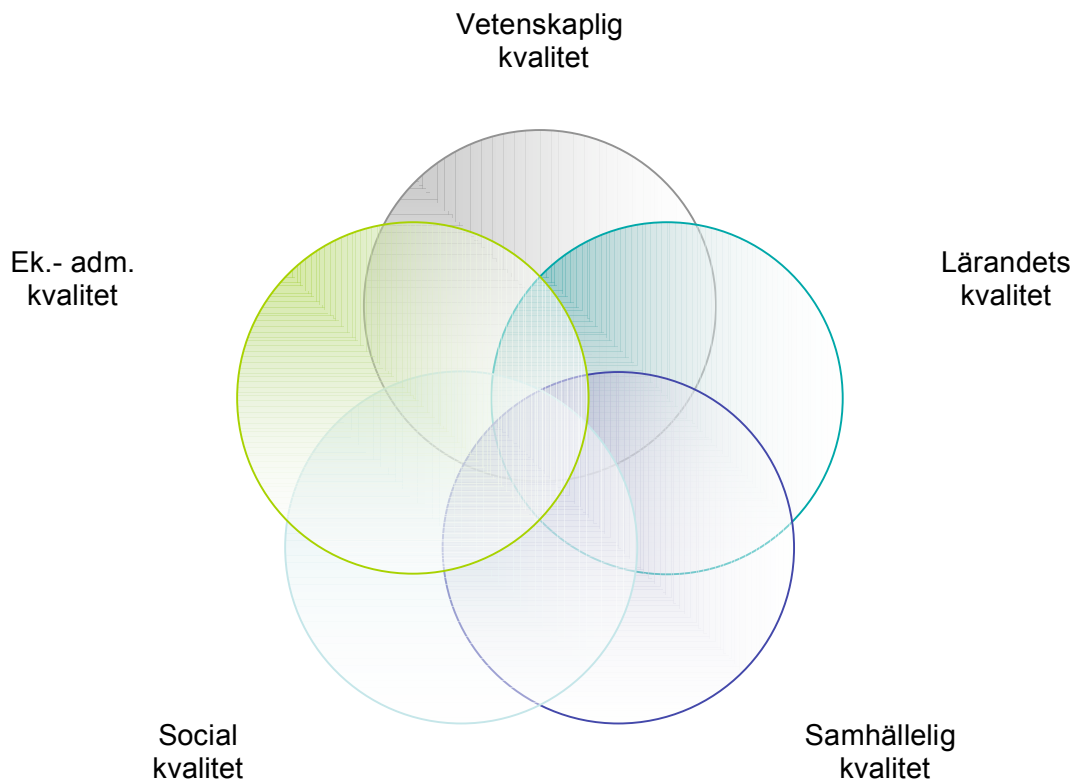
Kvalitetsaspekterna illustrerar också att vad som menas med kvalitet inte är entydigt och att det finns olika sätt att förhålla sig till just denna begreppsliga mångfald. Ett sätt är att som Bowden & Marton konstatera att kvalitet blivit ett modeord och en slogan som "...indikerar den politiskt korrekta ansatsen..." (1998: 213). Ett annat sätt är att likna kvalitetsbegreppet vid sådana begrepp som är till sitt väsen omstridda, exempelvis makt och demokrati, vilka ytterst definieras med hänvisning till värderingar: "Termens substantiella innehåll är så pass obestämd eller flertydig, att avgöranden om dess innebörd inte kan rättfärdigas utan att man ytterst åberopar värderingar." (Rolf m.fl. 1993: 176). Detta ser dock inte Rolf som ett speciellt allvarligt problem då själva striden om vad som är bättre och sämre kvalitet i sig är utvecklande. Dessutom går det, menar han, att eftersträva förbättringar utan att vara enig om vad kvalitet är. I regeringens proposition om studentinflytande och kvalitetsutveckling i högskolan uttrycks på liknande sätt att kvalitet inte är ett enhetligt begrepp och att: "Olika uppfattningar om dess innebörd måste ständigt vara föremål för diskussion. Utvecklingen av verksamheten förutsätter därför inte att alla är överens, tvärtom kan denna debatt främja en framtida utveckling." (*Regeringens proposition 1999/2000:28: 6*)

Inom lärarutbildningen i Halmstad vill vi spegla samtliga fyra kvalitetsaspekter i kvalitetsarbetet.

Kvalitetsdimensioner

Förutom att kvalitetsbegreppet kan förstås på olika sätt, är den högre utbildningens kvalitet dessutom mångdimensionell. Med detta menas att det är flera olika dimensioner som bidrar till kvaliteten, samtidigt som det finns en tendens att reducera såväl diskussionen om som bedömningen av kvalitet till enstaka dimensioner. Med utgångspunkt från nedanstående figur ska vi i det följande beskriva de kvalitetsdimensioner som vi anser centrala.

Figur: *Kvalitetsdimensioner*

Den högre utbildningens kvalitet kan sägas ha en rad olika dimensioner, där de vetenskapliga, lärandemässiga, ekonomiskt/administrativa, sociala och samhälleliga dimensionerna framstår som särskilt viktiga. Utbildningens *vetenskapliga kvalitet* har att göra med hur väl utbildningsinnehållet svarar mot det aktuella ämnets forskningssituation, mot dess traditioner och innovationer, riktningar, arbetssätt och vetenskapliga debatt. Men vetenskaplig kvalitet i utbildningen handlar också om att högskoleutbildning ska förmedla ett generellt vetenskapligt förhållningssätt, vilket kan beskrivas som självständigt och kritiskt tänkande och som högskolelagens nionde paragraf föreskriver att varje högskoleutbildning ska befrämja. En annan aspekt är vad som kallas akademisk frihet och som innebär att forskaren själv har rätt att välja forskningsproblem och sätt att arbeta (för det mesta dock inte finansiering). I utbildningssammanhanget förmedlas ofta den akademiska friheten till studenterna genom att utbildningen beskrivs som vilande på vetenskaplig grund, vilken i sin tur kodifieras i högskolelagens nionde paragraf och som konkret kan innebära att studenterna tränas i att formulera forskningsfrågor på vetenskapliga villkor.

Kvalitetens *lärandedimension* handlar om vad och hur studenterna lär. Undervisning av hög kvalitet speglar ämnets vetenskapliga kvalitet och organiserar studenternas lärande i riktning mot varaktiga och helhetliga kunskaper, vilket ibland benämns djupinriktat och holistiskt (Marton m.fl. 1977). Det är alltså inte tillräckligt att undervisningen formellt har ett vetenskapligt innehåll (vilket oftast föreskrivs i

kursplaner), utan hög lärandekvalitet innebär att studenterna faktiskt lär det vetenskapliga kursinnehållet — och att det stannar kvar i studentens medvetande under längre tid. Sådana kvalitetskrav kräver ett perspektivskifte från lärarens utläring till studentens inläring och ifrågasätter sätt att organisera studierna som exempelvis gör att studierna blir examinationsfixerade. Vidare är universitetslärares vetenskapliga kvalifikationer endast nödvändiga, men inte tillräckliga, förutsättningar för hög lärandekvalitet. Inom ramen för denna kvalitetsdimension ligger också att undervisningen organiseras så att studenterna lär sig att bli aktiva konstruktörer, snarare än passiva konsument, av kunskap. Behov av att lära hur man lär och att sortera information accentueras i dagens informationskomplexa samhälle och förhöjer därvidlag värdet av förmågan till kritiskt och självständigt tänkande. I yrkesinriktade högskoleutbildningar, såsom lärarutbildningen, är det emellertid inte tillräckligt att studenterna lär ett vetenskapligt förhållningssätt och arbetssätt, utan de ska också lära sig åtminstone grunderna i yrkesutövningen.

En utbildnings *ekonomiskt/administrativa kvalitet* har att göra med hur resurser fördelas i organiseringen av studiernas tid och rum och hur det informeras om denna organisering. En viktig och mycket grundläggande förutsättning för utbildningskvaliteten är att det finns tillräckliga ekonomiska resurser för att bedriva den undervisning som behövs. Det finns emellertid inget givet samband mellan ekonomiska resurser och utbildningskvalitet, så att den senare förbättras om de förra ökar, och tal om att resurser kan minskas med bibehållen kvalitet saknar därför generell giltighet. I båda fallen måste utfallet avgöras i kvalitetsgranskningar. En klok och insiktsfull fördelning av ekonomiska resurser kan leda till förbättrade förutsättningar för utbildningskvalitet. Om den ekonomiskt/administrativa kvaliteten är hög kan studierna bedrivas i god arbetsmiljö och onödig väntan undvikas vad gäller t.ex. antagning och examinationsresultat. Vidare får studenterna den information som behövs för att kunna bedriva studier på ett bra sätt, t.ex. information om kurslitteratur och var, när och hur undervisning ges. En aspekt av denna kvalitetsdimension som ökar i vikt med ökande antal studenter är personalens tillgänglighet. Ledningen av verksamheten kan också hänföras till denna dimension.

Utbildningens *sociala kvalitet* har att göra med vilka sociala relationer utbildningen befrämjar och organiserar. Överdriven prestationsorientering och konkurrens, kravlöshet samt auktoritära och/eller respektlösa relationer mellan lärare och studenter tyder på dålig social kvalitet. Studiemiljön bör snarare präglas av ett slags individualiserad trygghet, innebärande att studenten känner sig övertygad om att han/hon får det stöd och den undervisning som behövs för att kunna nå upp till högt ställda vetenskapliga och, i yrkesinriktade utbildningar, yrkesmässiga krav. Tumregeln bör vara: har en student kommit in måste alla tillgängliga resurser satsas på att hon eller han också ska kunna ta sig ut med en god utbildning i bagaget. I ett vidare perspektiv påverkas utbildningens sociala kvalitet också av studentens hela livssituation och de aspekter därav som utbildningsanordnaren i vid mening kan påverka: studiefinansiering, boende, sociala nätverk och framtidsutsikter.

Den *samhälleliga* kvaliteten har att göra med i vilken grad och på vilket sätt den högre utbildningen är inbäddad i sitt samhälle. Högskolelagen föreskriver att universitet och högskolor skall samverka med omgivande samhälle och informera om sin verksamhet (den s.k. tredje uppgiften). Detta är en viktig del av den samhälleliga kvaliteten, vilken emellertid är mycket större än så eftersom den både handlar om forskningens och utbildningens bidrag till individuell och samhällelig utveckling. Vid en bedömning av denna kvalitetsaspekt måste hänsyn tas till högskolans samhälleliga representativitet överhuvudtaget: både vilka studenter som rekryteras, vilka som går vidare till forskarutbildning, vilka som är anställda, vilka som anställer examinerade studenter och vilka som använder högskolans forskningsresultat. I samtliga fall kan graden av samhällelig representativitet mätas, t.ex. hur högskolans utbyte med samhället varierar med olika relevanta variabler som kön, social bakgrund, ålder, etnicitet och region, för att nämna några. I

yrkesinriktad utbildning, som lärarutbildningen, är avnämningens kvalitet en viktig del av den samhälleliga kvalitetsdimensionen.

De olika kvalitetsdimensionerna hänger samman och kan därför både samspela och hamna i inbördes spänning. Den vetenskapliga dimensionen respektive lärandet ser vi som kärnverksamheter, båda lika viktiga i utbildningssammanhanget. Den vetenskapliga kvaliteten svarar något förenklat mot utbildningsinnehållet i förhållande till ämnets forskningstraditioner, riktningar och forskningsläge, medan detta innehåll saknar mening i utbildningssammanhanget om inte utbildningen organiseras på sådant sätt att studenterna faktiskt förstår och lär innehållet. Inom utbildning är således vetenskaplig kvalitet och lärande varandras förutsättningar. Utbildningskvaliteten kan aldrig anses vara god om inte såväl den vetenskapliga som den lärandemässiga kvaliteten är god. Dessa inramas av ekonomiskt/administrativa och sociala villkor samt av relationerna till samhället.

Lärarutbildningens kvalitetsaspekter och kvalitetsdimensioner

I kvalitetsarbetet kommer vi att använda de olika kvalitetsaspekterna som ett instrument för att först skapa oss en bild av lärarutbildningens karaktär, prestationer, standard och legitimitet. Det handlar då om att samla in befintliga material om lärarutbildningen.

När det gäller lärarutbildningens karaktär så föreställer vi oss att vi kan utgå från bilden av lärarutbildningen som en politiskt målstyrd yrkesutbildning som vilar på vetenskaplig grund och beskriva den speciella kultur som uppstår i samspelet och spänningarna mellan politiska mål som delvis syftar till att förändra skolan via lärarutbildningen, yrkesförberedelse och vetenskaplighet.

I fråga om prestationer vill vi till en början studera aktuella material som redan finns tillgängliga inom lärarutbildningen och högskolan. Det handlar om kursvärderingar, om uppföljningsundersökningar, om bearbetningar av SCBs register och eventuellt andra material.

Beträffande standard finns Högskoleverkets nationella utvärdering av lärarutbildningarna från 2004 och möjligen också andra jämförande material.

Slutligen vill vi studera de tre barometrar – student-, personal- och doktorandbarometern - som återkommande genomförs vid Högskolan i Halmstad för att bilda oss en uppfattning om lärarutbildningens legitimitet.

Redan befintligt material kommer vi i nästa skede att konfrontera med det som ovan kallas kvalitetsdimensioner och fråga vilka bilder materialen ger av lärarutbildningens kvalitet och vilka ytterligare material som eventuellt behöver samlas in. Detta arbete kan beskrivas med hjälp av figuren nedan:

Kvalitetsdimension	Hur tar vi idag reda på hur kvaliteten är?	Hur bör vi/skulle vi vilja ta reda på hur kvaliteten är?
Vetenskaplig kvalitet		
Lärandets kvalitet		
Social kvalitet		
Ekonomiskt/adm. kvalitet		
Samhällelig kvalitet		

Plan för kvalitetsarbetet 2007

Under 2007 kommer vi att studera de redan befintliga material som nämns ovan. Vidare kommer vi att kartlägga de olika instrument som idag finns inom lärarutbildningen för att under året utveckla ett kvalitetsarbete som har förutsättningar att spegla alla de kvalitetsdimensioner som nämns ovan. Arbetet rapporteras fortlöpande till lärarutbildningsnämnden och senast i maj 2007 utarbetas ett program för kvalitetsarbetet inom lärarutbildningen.

Referenser

- Bergman, B. & Klefsjö, B. 1995 *Kvalitet från behov till användning*. Lund: Studentlitteratur.
- Blomqvist, G. 1992 *Elfenbenstorn eller statsskepp?* Lund: Lund University Press.
- Bowden, J. & Marton, F. 1998 *The University of Learning*. London: Kogan Page.
- Från ISO 9000 till TQM* 1995. Lund: Studentlitteratur.
- Hagström, S. 1997 *Om kvalitet*, i *Kvalitet och förbättringsarbete vid universitet och högskolor* 1997.
- Kvalitet och förbättringsarbete vid universitet och högskolor* 1997 (Högskoleverkets skriftserie 1997:4 S). Stockholm: Högskoleverket.
- Marton, F. m. fl. 1977, *Inläring och omvärldsuppfattning*, Stockholm: AWE/Gebers.
- Persson, A. 1998 *Studentinflytande i massuniversitetet*. Lund: Utvärderingsenheten, Lunds universitet.
- Regeringens proposition 1999/2000:28: *Studentinflytande och kvalitetsutveckling i högskolan*.
- Ritzer, G. 1998 *The McDonaldization Thesis*. London: SAGE.
- Rolf, B. 1997 *Kvalitet i högskolans grundutbildning*, i *Kvalitet och förbättringsarbete vid universitet och högskolor* 1997.
- Rolf, B., Ekstedt, E. & Barnett, R. 1993 *Kvalitet och kunskapsprocess i högre utbildning*. Nora: Nya Doxa.
- Rothblatt, S. 1997 *The Modern University and Its Discontents*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schön, D. 1983 *The Reflective Practitioner*. Aldershot: Ashgate.
- Strömholm, S. 1994 *Den svenska högskolan*. U. o.: Ratio.

Övergripande kvalitetsmål för läroarutbildningen vid Högskolan i Halmstad

Läroarutbildningsnämnden antog ett kvalitetsprogram för läroarutbildningen 070926. Målet för det programmet är att skapa förutsättningar för *rätt kvalitet* inom läroarutbildningen. Då läroarutbildningen är en komplex utbildning med såväl vetenskapliga (högskolelagen), yrkesmässiga och politiska mål (högskoleförordningens examensordning) kan kvalitetsarbetet inte endast handla om att åstadkomma så bra kvalitet som möjligt, utan dessutom måste de olika målen, som ibland är svårförenliga, avvägas mot varandra. Kvalitetsprogrammet beskriver en serie mätningar och insamling av kvalitetsindikatorer inom fem olika kvalitetsdimensioner: vetenskaplig kvalitet, lärandets kvalitet, social kvalitet, ekonomiskt/administrativ kvalitet och samhällelig kvalitet. Nedan formuleras övergripande mål för läroarutbildningen inom dessa olika dimensioner. Målen ska vara vägledande för all utbildning som beslutas av Läroarutbildningsnämnden. Läroarutbildningsnämnden ses som utbildningsanordnare och läroarutbildningen som en yrkesutbildning vilande på vetenskaplig grund. Målen rör hela läroarutbildningen: utbildning som ges av Sektionen för läroarutbildning, utbildning som ges av andra sektioner inom Högskolan i Halmstad och från andra högskolor.

Vetenskaplig kvalitet

Läroarutbildningen ska vila på vetenskaplig grund av relevans för den blivande läroarens yrkesutövning.

Läroarutbildningen ska knyta an till aktuell forskning av, för den blivande läroaren, yrkesmässig relevans.

Andelen disputerade läroare som undervisar inom läroarutbildningen ska vara minst 50 %.¹

Den vetenskapliga kvaliteten ska garanteras genom att lektorer vid Sektionen för läroarutbildning erhåller minst 30 % av sin tjänstetid för forskning med nära koppling till läroarutbildningen.²

Lärandets kvalitet

Utbildningen ska främja studentens handlingsberedskap, kritiska reflektion och etiska förhållningssätt.

Läroarutbildningen ska genomsyras av en hög ambitionsnivå och ett tydligt professionsperspektiv. Läroarstudenterna ska inom ramen för sina kurser möta läroare med kompetens inom vetenskap och praxis.

Utbildningen ska knyta an till den aktuella situationen i de skolformer som utbildningen avser. Genomströmningen i läroarutbildningen ska avspegla höga kravnivåer och goda rutiner för uppföljning av och stöd till studenter.

Internationaliseringsgraden i läroarutbildningen ska ökas.

Läroarutbildningen ska främja studenternas beredskap att möta och använda nya medier.

Social kvalitet

Läroarutbildningens arbetsformer ska präglas såväl av samarbete som enskilt arbete.

Läroarutbildningen ska ha ett hälsofrämjande och positivt arbetsklimat och en god arbetsmiljö.

¹ Målet avser undervisade timmar inom såväl allmänt utbildningsområde, inriktningar som specialiseringar. Det går inte att vetenskapligt fastställa vad som är rätt andel disputerade inom läroarutbildningen. Då läroarutbildningen är en professionsutbildning handlar denna fråga om att praktiskt fördela undervisningskompetens med förankring i vetenskap och i aktuell läroarpraxis. Då läroarutbildningen av tradition har haft låg andel disputerade läroare har vi valt att fastställa andelen minst 50 % för att ange en inriktning vid fördelningen av läroarutbildningskompetens i konkreta kurser.

² 30 % forskningsresurs erhålls i förhållande till en plan som ska innehålla publiceringsplan, plan för resultatredovisning och extern forskningsansökan. Forskningsresursen kan inte sparas från termin till termin om inte så avtalas särskilt.

Studenter ska ha ett formellt inflytande på lärarutbildningen genom olika beslutande organ och individuell delaktighet i utbildningens vardag.

Ekonomisk/administrativ kvalitet

Lärarutbildningen ska främja studenters lärande genom att erbjuda resurser för att säkra en hög kvalitet i förhållande till utbildningens mål.

Studie- och kursadministrationen inom lärarutbildningen ska kännetecknas av tydlighet, goda rutiner och effektivitet.

Samhällelig kvalitet

Lärarutbildningen ska genom utbildning, forskning och samverkan ge bidrag till samhällsutvecklingen.

Dimensioneringen av lärarutbildningen ska i möjligaste mån spegla arbetsmarknadssituationen.

Lärarutbildningen ska spegla och främja mångfald i alla relevanta avseenden.

Lärarutbildningen ska vägledas av behov och krav i förskole- och skolverksamheten.